

4. บริการสุขภาพ

การจัดบริการสุขภาพของไทย แบ่งตามระดับการให้บริการ (Level of Care) มี 5 ระดับ คือ (ภาพที่ 6.33)

4.1 การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง ในระดับครอบครัว (Self Care Level) หมายถึง การพัฒนาศักยภาพให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพด้วยตนเอง รวมถึงการตัดสินใจเลือกปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย แนวโน้มประชาชนไทย มีความตระหนักในด้านสุขภาพมากขึ้น เช่น การลดการสูบบุหรี่หรือมีการออกกำลังกาย แต่ขณะเดียวกันการดูแลรักษาตนเองเมื่อเจ็บป่วยน้อยลง โดยหันไปใช้บริการจากสถานพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชนมากขึ้น

4.2 การบริการสาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care Level) หมายถึง การบริการสาธารณสุขที่ดำเนินการโดยประชาชนด้วยตนเองและสามารถจะทำได้ในระดับชุมชนเป็นงานสาธารณสุขแบบผสมผสานทั้งการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสภาพ วิทยาการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่ใช้ไม่สูงมากนัก ซึ่งจะเหมาะสมและสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมและความต้องการของชุมชน การบริการสาธารณสุขในระดับนี้ ผู้ให้บริการคือ ประชาชนด้วยกันเองและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หรืออาสาสมัครประเภทอื่นที่เป็นประชาชนด้วยกันเองไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของรัฐ การบริการระดับนี้ จึงใกล้ชิดกับการดูแลรักษาตนเองและบริการสาธารณสุขระดับต้นเป็นอย่างมาก

4.3 การจัดการบริการสุขภาพระดับต้น (Primary Care Level) เป็นการจัดการบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประเภทต่างๆ และแพทย์ทั่วไป ลักษณะของระบบบริการสุขภาพระดับต้นของ泰นอกจากในระดับสถานีอนามัยและโรงพยาบาลชุมชนแล้ว จะเป็นลักษณะที่ไม่มีพื้นที่รับผิดชอบที่ชัดเจนและทั้งหมดยังไม่มีลักษณะของการดูแลให้บริการแบบองค์รวมในระดับครัวเรือน

นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าของรัฐบาลปัจจุบัน มุ่งเน้นการพัฒนาาระบบบริการระดับต้นที่ดูแลแบบองค์รวมทุกครัวเรือน ในอนาคตอันใกล้คงจะได้เห็นบริการระดับต้นที่เป็นองค์รวมและเข้มแข็งขึ้น บริการสุขภาพระดับต้นประกอบด้วยหน่วยบริการดังนี้ คือ

1) **สถานบริการสาธารณสุขชุมชน (สสช.)** เป็นหน่วยบริการสุขภาพระดับหมู่บ้าน ซึ่งจัดตั้งขึ้นเฉพาะพื้นที่ที่กั้นตาร่างไกล เข้าถึงบริการได้ยาก ครอบคลุมประชากรประมาณ 500-1,000 คน มีพนักงานสุขภาพชุมชน (พสช.) ปฏิบัติงาน (สถานภาพเป็นลูกจ้างประจำของกระทรวงสาธารณสุข) การให้บริการจะเน้นการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค รวมทั้งการรักษาพยาบาลง่ายๆ เบื้องต้น

2) **สถานีอนามัย (สอ.)** เป็นหน่วยบริการสุขภาพระดับตำบลหรือระดับหมู่บ้านทั่วไป ที่อยู่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด (First Line Health Service) ครอบคลุมประชากรประมาณ 1,000 - 5,000 คน มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานประจำ คือ พนักงานอนามัย พดุงครกรักษ์ พยาบาลเทคนิค ปัจจุบันให้ทันตภิบาล พยาบาลวิชาชีพ และนักวิชาการสาธารณสุข บรรจุเข้าทำงานในสถานีอนามัยด้วย การให้บริการจะเน้นการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและรักษาพยาบาล ซึ่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ดำเนินการจะอยู่ภายใต้การกำหนดมาตรฐานการนิเทศงานและการสนับสนุนทางวิชาการจากโรงพยาบาลชุมชน

ภายใต้นโยบายการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ได้มีการจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชน (Primary Care Unit : PCU) เป็นหน่วยบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ มีภารกิจในการให้บริการตอบสนองความจำเป็นทางด้านสุขภาพของประชาชนขั้นพื้นฐาน มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องของกิจกรรมด้านสุขภาพในลักษณะขององค์รวม ผสมผสานและมีระบบการให้บริการคำปรึกษาและส่งต่อ เพื่อสร้างสุขภาพประชาชน ซึ่งปัจจุบันมีศูนย์สุขภาพชุมชนที่พัฒนาจากสถานีอนามัย

5,946 แห่ง และศูนย์สุขภาพชุมชนที่ไม่ได้พัฒนามาจากสถานีนอมาัย 953 แห่ง (เช่น ศูนย์สุขภาพชุมชนที่มาจากโรงพยาบาล สถานบริการสุขภาพเทศบาล หรือตั้งขึ้นใหม่อิสระนอกสถานบริการสุขภาพ)

3) ศูนย์บริการสาธารณสุขของเทศบาล, แผนกผู้ป่วยนอกทั่วไปของโรงพยาบาลต่างๆ ทั้งรัฐ และเอกชน ทุกระดับ ตลอดจนคลินิกเอกชน เป็นการบริการผู้ป่วยนอกทั่วไป โดยแพทย์และบุคลากรระดับวิชาชีพ

4) ร้านขายยา จัดเป็นบริการระดับต้นอย่างหนึ่ง ซึ่งดำเนินการโดยเภสัชกรหรือผู้ได้รับการอบรมความรู้ด้านยา

4.4 การจัดบริการสุขภาพในระดับกลาง (Secondary Care Level) เป็นการจัดบริการทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ดำเนินการโดยแพทย์ที่มีความรู้ความชำนาญสูงปานกลาง ประกอบด้วยหน่วยบริการทั่วไปและแพทย์เฉพาะทาง สาขาหลัก ดังนี้

1) **โรงพยาบาลชุมชน (รพช.)** เป็นหน่วยบริการสุขภาพที่ให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขระดับอำเภอหรือกิ่งอำเภอ มีเตียงสำหรับผู้ป่วยตั้งแต่ 10 เตียงขึ้นไปจนถึง 150 เตียง ครอบคลุมประชากรตั้งแต่ 10,000 คนขึ้นไป มีแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอื่นๆ ปฏิบัติงานประจำ การให้บริการจะเน้นหนักในด้านการรักษาพยาบาลมากกว่าสถานบริการในระดับต้น

2) **โรงพยาบาลทั่วไปหรือโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลขนาดใหญ่อื่นๆของรัฐ** โรงพยาบาลทั่วไป เป็นโรงพยาบาลที่ตั้งอยู่ในระดับจังหวัดหรืออำเภอขนาดใหญ่ มีขนาดและจำนวนเตียงผู้ป่วยตั้งแต่ 200-500 เตียง โรงพยาบาลศูนย์ คือ โรงพยาบาลในระดับจังหวัดที่มีขนาดเกิน 500 เตียงขึ้นไป และมีแพทย์เฉพาะทางสาขาต่างๆ ครบถ้วน

3) **โรงพยาบาลเอกชน** ที่ดำเนินการโดยไม่มุ่งกำไรหรือดำเนินการแบบธุรกิจ มีแพทย์มาปฏิบัติงานประจำหรือมาทำนอกเวลาทำงาน ประชาชนต้องเสียค่าบริการ

4.5 การจัดบริการสุขภาพระดับสูง (Tertiary Care) เป็นการจัดบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขอื่นๆ ที่ต้องปฏิบัติงานโดยผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ประกอบด้วยหน่วยบริการ ดังนี้

1) **โรงพยาบาลทั่วไป**

2) **โรงพยาบาลศูนย์**

3) **โรงพยาบาลมหาวิทยาลัย** และโรงพยาบาลใหญ่ของรัฐในสังกัดกระทรวงอื่นๆ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

4) **โรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่** ซึ่งมีแพทย์เฉพาะทางสาขาต่าง ๆ ครบถ้วนส่วนมากเป็นโรงพยาบาลเอกชน ขนาดมากกว่า 100 เตียง

การแบ่งระดับสถานบริการออกเป็นระดับต่างๆ นี้ เป็นการแบ่งคร่าวๆ แต่ในทางปฏิบัติตามความเป็นจริงแล้ว สถานพยาบาลระดับสูงๆ ก็มักจะมีระดับต้นปนอยู่ด้วยเสมอ

ภาพที่ 6.33 ระดับการให้บริการสุขภาพของไทย

หากวิเคราะห์การให้บริการสุขภาพแก่ประชาชน โดยมองในด้านโครงสร้างของจำนวนผู้รับบริการผู้ป่วยนอก ในสถานบริการสุขภาพทั้ง 3 ระดับ คือ สถานีอนามัย / สถานบริการสาธารณสุขชุมชน โรงพยาบาลชุมชน / โรงพยาบาลสาขา และโรงพยาบาลศูนย์ / โรงพยาบาลทั่วไป ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ก็พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ จำนวนผู้รับบริการประเภทผู้ป่วยนอก ในสถานบริการสุขภาพดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยระดับสถานีอนามัย / สถานบริการสาธารณสุขชุมชนให้บริการเพิ่มมากที่สุด รองลงมาเป็นโรงพยาบาลชุมชน / สาขา และสำหรับโรงพยาบาลศูนย์ / ทั่วไป เพิ่มขึ้นน้อยที่สุด ดังนั้น ภาพของโครงสร้างผู้ป่วยกำลังค่อยๆ เปลี่ยนจากภาพสามเหลี่ยมหัวกลับมาเป็นสามเหลี่ยมหัวตั้ง (ตารางที่ 6.47 และภาพที่ 6.34)

ตารางที่ 6.47 จำนวนผู้รับบริการประเภทผู้ป่วยนอกของ รพศ. / รพท. รพช./รพ.สาขา และ สอ. / สสช. พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2546

หน่วยงาน	จำนวนผู้ป่วยนอก (ล้านครั้ง)											
	2520	2524	2528	2532	2536	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2546
รพศ. + รพท.	5.5 (46.2)	7.5 (33.1)	10.0 (32.4)	10.9 (27.7)	12.0 (21.2)	14.6 (20.0)	15.5 (19.6)	16.8 (19.1)	18.1 (18.8)	19.4 (18.8)	20.4 (18.2)	23.0 (17.8)
รพช. + รพ.สาขา	2.9 (24.4)	6.0 (26.4)	11.1 (35.9)	12.9 (32.8)	21.1 (37.2)	26.1 (35.7)	28.0 (35.5)	29.6 (33.7)	33.9 (35.1)	36.7 (35.6)	40.2 (35.7)	43.7 (33.8)
สอ. + สสช.	3.5 (29.4)	9.2 (40.5)	9.8 (31.7)	15.5 (39.4)	23.6 (41.6)	32.4 (44.3)	35.4 (44.9)	41.5 (47.2)	44.5 (46.1)	46.86 (45.5)	51.8 (46.1)	62.4 (48.3)
รวม	11.9	22.7	30.9	39.3	56.7	73.1	78.9	87.9	96.5	103.0	112.4	129.1

ที่มา: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ

หมายเหตุ: ตัวเลขใน () แสดงร้อยละของจำนวนผู้ป่วยนอกทั้งหมด

ภาพที่ 6.34 จำนวนและสัดส่วนผู้ป่วยนอกที่มาใช้บริการในสถานบริการแต่ละระดับ พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2546

ตัวเลขในวงเล็บ คือ จำนวนผู้ป่วยนอก (ล้านครั้ง)